

FEDELES TAMÁS–PRAJDA KATALIN

„Olyan vallásosan, szokásaiban és életmódjában olyan mértéktartóan élt”

Adalékok Filippo Scolari és családja vallásosságához*

„Ezen kívül nagylelkű és szívesen adakozó ember volt, alamizsnát készséggel és könnyen adott a szegény templomoknak, az árváknak, a menhelyeknek és a kórházaknak. És azt is biztosan állítják, hogy mintegy száznyolcvan kápolnát építtetett, némelyiket lakatlan helyeken, mezőkön és erdőkben, amely vidékekre akkor jutott el, amikor rövidebb utakon vonult a törökök ellen; másokat városokban, megint másokat falvakban, vagyis, hogy lakott helyeken. Mindezeket teljesen és tökéletesre felépíttette, mégpedig nem közadókból, hanem saját pénzéből: a kápolnák mindegyikének pedig legalább misekelyhet kehelytányérral, misekönyvet és selyemruhát adományozott. És a legjobb és legszebb helyeken emelt kápolnák némelyikét ingó és ingatlan javakkal bőségesen ellátta.”¹ A Magyarországon Ozorai Pipóként ismert itáliai üzletember, diplomata és hadvezér kortárs biográfusa fontosnak tartotta kiemelni Zsigmond király egyik támaszának egyházat pártoló tevékenységét, mely egyrészt a királyságban elért státuszából, másrészt pedig bizonyosan személyes devóciójából fakadt. A korszakban általánosnak tekinthető igény volt, hogy ki-ki a rendelkezésére álló eszközökkel segítse az egyházat. A társadalom felső rétegéhez tartozó előkelőkkel szemben pedig magától értetődő elvárásnak számított, hogy kolostorokat, templomokat, ispotályokat, kápolnákat és oltárokat alapítsanak, dotáljanak. Természetesen a patrónusi szerep nem pusztán egyoldalú adakozást jelentett, hiszen a donátorok kegyes adományaikért viszonzásul lelki javakban részesültek, ugyanis a támogatott intézmények klerikusai imákat mondtak, szentmiséket mutattak be értük és családtagjaikért. A korabeli magyarországi és firenzei gyakorlat között ebben nem volt jelentősebb különbség. A középkori ember vallásossága elsősorban a dokumentált üdvösségszerző cselekedetei felől ragadható meg, következésképpen

* Fedeles Tamás kutatásai a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlottak. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. A szerzők hálával tartoznak Feld Istvánnak kritikai észrevételeiért. A címben szereplő idézet forrása: Filippo Scolari, ragadványnevén Spano úrnak, firenzei polgárnak az élete. Írta és összeszerkesztette Jacopo, Poggio úr fia, latinról firenzeire fordította Bastiano Fortini. Ford. Vigh István. In: Ozorai Pipó emlékezete. Szerk. Vadas Ferenc. Szekszárd, 1987. 21.

¹ Filippo Scolari úr élete. (Névtelen, 15. századi firenzei szerzőtől.) Ford. Vigh István. In: Ozorai Pipó emlékezete i. m. (* jz.) 10.

az egyházi intézményekhez fűződő kapcsolatrendszer feltérképezése révén kerülhetünk leginkább közel személyes devóciójához.²

A firenzei eredetű Scolari család egyes tagjai a 14. század utolsó évtizedében telepedtek meg Magyarországon. Jelenlegi ismereteink szerint a familiából három személy töltött hosszabb időt a Magyar Királyságban, és került szoros kapcsolatba az udvari arisztokráciával: a hazai szakirodalomban Ozorai Pipóként ismert Pippo (Filippo) di Stefano Scolari (1368/1369–1426), ifjabb fivére, Matteo (1370/1371–1426) és unokatestvérük, a váradi püspök: Andrea di Filippo Scolari (†1426).³ Pipó testvérével kezdte magyarországi pályafutását, és kereskedőinasból a királyi udvar egyik legtekintélyesebb bárójává emelkedett Luxemburgi Zsigmond oldalán. Házassága révén is a magyar arisztokráciához kötötte magát, s ifjúkorától kezdve – kiküldetéseitől eltekintve – itt élte életét. Matteo ezzel szemben, távolsági kereskedő lévén, rendszeresen megfordult ugyan a Magyar Királyságban, székhelyét azonban mindvégig Firenzében tartotta, s házassági kötelei is a firenzei kereskedelmi elithez láncolták. Saját üzleti sikereinek, a budai udvarban szerzett kapcsolatainak és bátyja hírnevének köszönhetően a korabeli Firenze egyik megbecsült polgára lett. Egyházi pályát befutó unokatestvérük, Andrea szintén Pipónak köszönhetően került az országba, ahol először a zágrábi (1407), majd a váradi (1409) püspökséget nyerte el. Míg Andreát és Matteót Váradon, addig Pipót Lipán érte a halál ugyanazon évben, 1426-ban. Kötődéseiket híven példázzák a Magyar Királyság, valamint a Firenzei Köztársaság területén tett kegyes adományaik is. Pipó elsősorban a magyar egyházi intézményeket támogatta, Andrea pedig mindkét területen számottevő kegyes adományokat tett. Matteóval kapcsolatban ugyanakkor csupán firenzei alapítványokat ismerünk.

A témára vonatkozó írott források jelentős részét Andrea és Matteo Scolari végrendeletei jelentik, amelyeket a Firenzei Állami Levéltárban őriznek, ugyanakkor Pipó adományairól a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és a Vatikáni Titkos Levéltár irategyütteseiben is fellelhetők kútfők. A Scolariak vallásosságára vonatkozó további adatokat a régészeti kutatások, valamint a művészettörténeti megfigyelések szolgáltatnak, melyek eredményeit szintén igyekeztünk beépíteni munkánkba.

2 A középkori főúri vallásosságra ld. *Szovák Kornél*: Meritorum apud Dominum fructus cumulatum (Megjegyzések a 14. század főúri vallásosságához). In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulójára. Szerk. Tusor Péter. ELTE BTK, Bp., 1998. 78–87.; *Fedeles Tamás*: Egy középkori főúri család vallásossága. Az Újlakiak példája. Századok 145. (2011) 377–418.

3 A Scolari család történetére vonatkozóan ld. *Prajda Katalin*: Levelező üzletemberek. Firenzeiek a Zsigmond-korban. Századok 144. (2010) 301–334.; *Uő*: The Florentine Scolari Family. Journal of Early Modern History 14. (2010) 513–533. A családfát ld. *Uő*: Unions of Interest. In: Marriage in Premodern Europe. Italy and Beyond. Ed. Jacqueline Murray. CRRS, Toronto, 2012. 147–166.; *Uő*: Andrea Scolari váradi püspök (1409–1426) és firenzeiek a Zsigmond-kori Erdélyben. In: Táguló horizont. Tanulmányok a fiatal művészettörténészek marosvásárhelyi konferenciájának előadásaiból. Szerk. Kovács Zsolt–Orbán János. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2013. 21–32.; *Uő*: Ororai Pipó: Cittadino fiorentino – baro Regni Hungariae. Egy ismert életút kihagyott részletei. Aetas 2014. 1. sz. 74–83.

Tanulmányunkban tehát a Scolari egyházi intézményekhez fűződő kapcsolatrendszerét vesszük górcső alá, mely révén – reményeink szerint – e középkori família személyes devóciájának egyes részleteibe is bepillantást nyerhetünk.

Kolostorok

A Scolari család két szerzetesi közösséggel ápolt közelebbi kapcsolatot: Magyarországon és Firenzében az obszerváns ferenceseket, valamint utóbbi helyen a karmaduliakat is támogatták. Arra vonatkozóan azonban sajnos nincsenek adataink, hogy a család pontosan mikor, milyen körülmények folytán került összeköttetésbe az említett rendekkel. A Kárpát-medencében is nagy népszerűségnek örvendő ferencesekkel Pipó magyarországi hivatalviselése során kerülhetett érintkezésbe. Az 1404 ősztől egészen haláláig temesi ispánként tevékenykedő báró⁴ az ország délkeleti részének első számú honorbirtokosa volt, akinek a joghatósága alatt álló területen több jelentős ferences rendház is működött, mint például sókamaraispáni székhelyén, Lippán az Anjouk alapította impozáns kolostor, valamint az unokaöccse, Andrea váradi püspöki székhelyén működő szerzetesház.⁵ A 14–15. század fordulójától mindinkább előtérbe kerülő obszervánsokkal törökellenes hadjáratai során is szorosabb kontaktust létesíthetett,⁶ hiszen a központjukról cseri barátoknak is nevezett boszniai franciskánusok elsősorban az ország déli határvidékén folytattak missziókat, létesítettek kolostorokat. A ferencesek szigorúbb ága a korabeli magyar főurak között nagy népszerűségnek örvendett, jóllehet a kolostoralapítási kedv ekkor még jelentősen elmaradt a század második felében tapasztalható intenzitástól.⁷ A Losonciak Jenőn (1387–1395), a Marótiak Atyán (1405) és Gyulán (1420), a Kórogyiak pedig Perecskén (1415) létesítettek obszerváns kolostort,⁸ mely sorba szervesen illeszkedik Pipó kezdeményezése.

Az alapítási folyamat első lépéseként a Szentszék jóváhagyására volt szükség. 1418. május 27-én nyújtotta be a temesi ispán képviselői útján folyamodványát,

4 Engel Pál: Ozorai Pipo. In: *Uő: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Szerk. Csukovits Enikő. Osiris, Bp., 2003. 257–258.

5 Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Főszerk. F. Romhányi Beatrix, szerk. Laszlovsky József–Szakács Béla Zsolt. CD-ROM. Arcanum, Bp., 2008.

6 Számos hadjáratot vezetett az oszmánok ellen. A Bosznia területén elfoglalt Bobovac erősséget jelentős katonai bázissá fejlesztette. *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Gondolat, Bp., 1984. 34. A kapcsolatba kerülés e lehetőségét valószínűsítette: Kiss Gergely–Sarbak Gábor: Szerzetesi intézmények. In: A pécsi egyházmegye története. I. A középkor évszázadai (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás–Sarbak Gábor–Sümei József. Fény Kft., Pécs, 2009. 376.

7 Karácsonyi János: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. I–II. MTA, Bp., 1922–1924. I. 329–332.; F. Romhányi Beatrix: Ferencesek a késő középkori Magyarországon. In: A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. I. Szerk. Öze Sándor–Medgyesy-Schmikli Norbert. PPKE BTK–METEM, Piliscsaba–Bp., 2005. (Művelődés-történeti Műhely. Rendtörténeti konferenciák I/1.) 116–122.

8 Karácsonyi J.: i. m. (7. jz.) II. 9–10., 70–71., 85–86., 136.; Kolostorok i. m. (5. jz.).

melyben a pápa hozzájárulását kérte, hogy az ozorai Szent Margit-plébánia határain belül (*infra limites parochialis ecclesie Sancte Magarete de Osera*) az obszerváns ferences testvérek számára kolostort létesíthessen.⁹ A következő napon V. Márton pápa mandátumot intézett a területileg illetékes pécsi püspökhöz, melyben felhatalmazta, hogy amennyiben a szerzetesház alapításának minden feltétele teljesül, úgy engedélyezze a főúr számára a kolostor felépítését.¹⁰ Három év elteltével a kolostor egy része már elkészült, amint arról egy újabb *supplicatióból* értesülünk. 1421 decemberében ugyanis azért nyújtott be kérvényt Ozora földesura, hogy a pápai engedéllyel épülő, és részben már elkészült rendházat (*dictam domum construendam et in parte iam constructam*) helyezze a boszniai ferences *vicaria* joghatósága alá. Erre azért volt szükség, mivel az ország közepe táján (*quasi in medio Ungarie*) fekvő település mind a boszniai, mind pedig más obszerváns körzetektől távol helyezkedett el (*dictus locus longe ab eis [...] et sub alio vicario ipsius ordinis consistat*).¹¹ Két esztendő elteltével már teljesen felépült a rendház, melyet a ferences testvérek használatba is vettek. Az alapítást engedélyező pápai bullára készített feljegyzés szerint Szalkai Balázs boszniai vikárius 1423. december 11-én mutatta be az okiratot Albeni Henrik pécsi püspöknek, aki a székeskáptalan tagjaival egyetértve hozzájárult a kolostor működéséhez.¹² Perecskét követően tehát Ozorán épült fel a következő obszerváns ferences rendház a Dunántúlon, amely ekkor a rend szigorúbb ágának legészakabbra fekvő hídfőállása lett.¹³ Jelentőségét mutatja, hogy a 15. század második felében a Dél-Dunántúl rendi központjává lett.¹⁴ A területen folytatott régészeti feltárások révén váltak ismertté az egy-

9 Archivio Segreto Vaticano, Registri delle Suppliche (= ASV RS) vol. 112. fol. 248v, regesztája: Lukácsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I–II. MTA, Bp., 1931–1938. (Olaszországi Magyar Oklevéltár 1–2.) I. nr. 95.; Zsigmond-kori oklevéltár. I–XIII. Összeáll. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor–Lakatos Bálint. Akadémiai–MOL, Bp., 1951–2013. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II.: Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49.; = ZsO) V. 1960. (Abban az esetben tüntetjük fel a levéltári jelzetet, ha az eredeti forrást használtuk elsődlegesen.)

10 Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Collegit et digessit P. Eusebius Fermendžin. Acad. Scient. et Art. Slavorum Meridionalium, Zagrabie, 1892. (Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium 23.) 104–105., regesztája: ZsO V. nr. 1961.

11 „Supplicat igitur S. V. equaliter dominus comes, quare dictus locus sue novam domum pro ipsum ut promittitur constructam vicario dicte domus de Bosna immediate decernere et declarare nulla altere vicario dicti ordinis et distantia loci huiusmodi et aliis contrariis quibuscunque et tum clausulis oportem.” ASV RS vol. 158. fol. 174v–175r, regesztája: Lukácsics P.: i. m. (9. jz.) I. nr. 434.; ZsO VIII. nr. 1244.

12 „Ego fr[ater] Blasius de Zalka vicarius Bozne anno MCCCCXXIII undecimo die mensis Decembris presentavi istam bullam domino Henrico episcopo Quinqueecclesiensis in specie, et ipse concessit viva voce locum de Ozzura ad usum nostrum iuxta voluntatem et mandatum Apostolice Sedis, ubi presentes fuerunt fere omnes domini de capitulo ante valvas templi.” Acta Bosnae i. m. (10. jz.) 105.

13 Zsigmond király néhány évvel később, 1421-ben alapított Visegrádon obszerváns rendházat. Kolostorok i. m. (5. jz.).

14 Karácsonyi J.: i. m. (7. jz.) II. 131–132.; K. Németh András: A középkori Tolna megye templomai. IDResearch Kft.–Publikon, Pécs, 2011. 119.

kori Szűz Mária tiszteletére szentelt, mintegy 35-40 méter hosszú, háromhajós templom és az 55-60 méter hosszú kolostorépület maradványai.¹⁵

A család és a ferencesek szoros kapcsolatát mutatja továbbá, hogy Matteo a Firenze közelében található, obszervánsok tulajdonában lévő ingatlanban (*prope montis Sancti Miniatis de prope Florentinis*) kívánt temetkezni.¹⁶ A mai San Miniatto al Monte olivetánus bencés monostor szomszédságában fekvő birtokot néhány évvel Matteo végrendeletének elkészülte előtt, 1418-ban ajándékozta egy másik tehető firenzei polgár a rendnek. Az első templom építését csak 1419 után kezdték meg, amely munkálatok egészen 1435-ig folytak.¹⁷ Matteo testamentumában már az obszervánsok monostorát és egyházát említi, akiknek ekkor talán még csak egy kápolnája állhatott. A 15. század folyamán – többek között a Calimala-céh pártfogásának és egy másik gazdag firenzei kereskedő adományának köszönhetően – épült fel itt a mai San Salvatore al Monte templom. További adatok nem állnak rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy Matteo itt sírhelyet készíttetett volna, illetőleg a ferencesek bármely adományt kaptak volna tőle. Ugyanakkor a végrendelet egyértelműen a Scolari azon törekvéseire utal, miszerint igyekeztek hozzájárulni Toscanában is a ferences rend szigorúbb ágának megtelepedéséhez. A familia obszervánsokra irányuló megkülönböztetett figyelme talán Sienai Szent Bernardin szentbeszédeinek is köszönhető, hiszen a kiváló szónok prédikációi Észak- és Közép-Itáliában nagy hatást gyakoroltak a vallási életre. Ezenfelül azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a renden belüli autonómiájukat a konstanzi zsinaton ismerték el, amelyen néhány hónapig maga Ozorai Pipó is részt vett.¹⁸

Amíg a kisebb testvérekkel létesített kapcsolat kezdeteire csak indirekt adatokból következtethetünk, addig a család firenzei kamalduli szerzetesekkel való szoros összeköttetése forrásokkal is dokumentálható. A rend központja Firenzében a Santa Maria degli Angeli templomhoz kapcsolódó monostor volt, melyet a korszakban nemcsak a leghíresebb firenzei kódexdíszító és könyvmásoló műhelyként tartottak számon, hanem a 15. század elejétől itt tartották összejöveteleiket a város legjelentősebb humanistái is. Ennek megfelelően a rendház későbbi apátja, Ambrogio di Bencivenni Traversari (1386–1439), aki már kora ifjúságától kezdve a szerzetesház falai között élt, a kor egyik legmeghatározóbb humanistája lett. A három Scolari és a kamalduliak kapcsolatát jól példázza Matteo 1424. január 24-én kelt végrendelete és annak 1425. március 24-én kelt kiegészítése is, melyek a mo-

15 Nagy Emese: Az ozorai ferences kolostor. In: Ozorai Pipó emlékezete i. m. (* jz.) 97–106.

16 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL-OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 289 055.; Archivio di Stato di Firenze (= ASF), Corporazioni Religiose Soppresse dal Governo Francese (= Corp. Rel. Sopp.) 78.326. 267r.

17 Linda Pellecchia Najemy: The First Observant Church of San Salvatore al Monte in Florence. *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz* 22. (1979) 273–296.

18 A zsinat krónikása, Ulrich von Richental „Pipo graf zu Thomesledis von Mara hinder den Sibenbürgen” alakban sorolta fel a városban tartózkodó magyar előkelők között. *Id. Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richental. Einl. und hrsg. Thomas Martin Buck. Thorbecke, Ostfildern, 2010. (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 41.) 182.*

nostorban készültek.¹⁹ A testamentumok hitelesítésénél tanúként jelen volt a neves miniátor, Simone Stefani (†1437), valamint az említett Ambrogio Traversari is.²⁰ Bizonyosan a személyes kapcsolatoknak köszönhető, hogy a családi kápolna alapításakor is e monostorra esett a választás.

Andrea Scolari pontosan két évvel később, 1426. január 14-én – a halála előtti napokban – készítette el végrendeletét a váradi püspöki palotában.²¹ Matteo korábbi végakaratainak megerősítése pedig egy nappal korábban, szintén az említett helyen kelt.²² Testamentumaikban mind Matteo, mind pedig Andrea egy-egy karmalduli rendház alapításának szándékát fogalmazták meg, melyek helyszíneként a firenzei vidéken található családi birtokaikat, Tizzanót és Vicchiomaggiót jelölték meg. Szándékuk szerint 10–10 szerzetes befogadására alkalmas épületeket kívántak emelni, melyekbe a Santa Maria degli Angeli anyamonostorból érkeztek volna rendtagok.²³ A két filia építési költségeire mindketten tetemes összeget, 12–12 ezer firenzei aranyforintot hagytak.²⁴ Andrea végrendeletében olvashatjuk, hogy a szükséges helyiségekre (*dormitorium*, *refectorium*), valamint szerzetesi ruházatra és egyéb felszerelésekre rendelte az említett summát, s további 36 firenzei aranyforintot hagyományozott egy gót betűs biblia készítésére a monostor számára.²⁵ Matteo 1424 januárjában kelt végrendeletében Szent Julius (vagy Giulio) és Szent Antal tiszteletére kívánt monostort emelni Tizzanóban, a birtoka központjaként szolgáló „palagio” szomszédságában.²⁶ A végrendeletek *executor*aként mindketten Pipót nevezték meg, aki rokonai halálát követően a Szentszékhez fordult, hogy a testamentumok végrehajtására egy év haladékot kérjen.²⁷ Eközben kiderült, hogy a végrendeletekből maradt összeg nem fedezi két önálló monostor építését, ezért még ugyanazon évben Ozorai és a firenzei Calimala-céh konzuljai a pápától kérvényezték a testamentumokban hátrahagyott összegek egyesítését, és abból egyetlen családi kápolna felállítását.²⁸ A pápai jóváhagyást követően elhatározták, hogy a

19 ASF Notarile Antecosimiano 5814. 28r–34v. Matteo első, 1412-ben készült végrendelete a többivel ellentétben a firenzei Santa Maria Novella kolostorban készült, tanúként nyolc ottani szerzetes szerepel. Uo. 219r–220v.

20 Az említett szerzetesekre vonatkozóan ld. *Mirella Levi D’Ancona*: *Miniatura e miniatori a Firenze dal XIV al XVI secolo. Documenti per la storia della miniature*. Olschki, Firenze, 1962. 239.; *Gregorio Penco*: *Storia del monachesimo in Italia: dalle origini alla fine del Medioevo*. Jaca, Milano, 1983. 502.

21 A végrendeletet két nappal később, január 16-án Perényi István fia Tamás közjegyző, egri klerikus is hitelesítette. ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 287v–291v.

22 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 284v–285r.

23 ASF Notarile Antecosimiano 5814. 28v. Matteo 1424-es végrendeletében: ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 272r, az 1426-os végrendeletében: uo. 283v. Andrea végrendeletének passzusa a monostor alapításáról: uo. 289r.

24 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 256r.

25 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 290r.

26 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 272r.

27 *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 903–904.

28 Egy idekapcsolódó irat szintén a végrendeletekben megnevezett két monostor alapítására szánt összegek egyesítését említi (ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 266.). Egy vélhetőleg 1427-re datálható elszámolásban már utalnak a pápai bullára, melyben V. Márton jóváhagyta, hogy a Calimala-

Santa Maria degli Angeli monostor apátja, Ambrogio Traversari által felajánlott telken építik fel a családi oratóriumot, melyet 1431-ben, tehát öt esztendővel Andrea, Matteo és Pipó halálát követően említenek először a kútfők. Az oratóriumot végül a korabeli Firenze ismert építésze, Filippo di ser Brunellesco tervezte, akinek egyik barátja, Manetto di Jacopo Ammannatini Magyarországon dolgozott Pipó építészeként.²⁹ A neves mester, Brunelleschi tervezte Oratorio degli Scolari agli Angeli a firenzei székesegyház kupolájának oktagonális alaprajzát követte volna, ám végül jelentősen módosítani kellett az eredeti elképzelést, ugyanis a Firenze és Lucca között kitört háborúra tekintettel a Signoria lefoglalta a letétbe helyezett összeget. A jelentősen leegyszerűsített terv alapján 1434-ben kezdték meg a munkálatokat, ám mivel a summa így sem bizonyult elegendőnek, az épület az újkorig befejezetlen maradt.³⁰ A tervezett kápolnát a család memoriális kultushelyének szánták, ahol a szerzeteseknek meg kellett emlékezniük az alapítók, Andrea és Matteo Scolari halála napjáról, imákkal és szentmisével biztosítva a donátorok üdvösségét. Az épületen mind a Scolari család, mind pedig a Calimala-céh – amelynek valószínűleg Matteo Scolari távolsági kereskedőként tagja lehetett – címerei megjelentek volna. Matteo végrendeletének megfelelően a kápolnát Szent Julius és Szent Antal tiszteletére kívánták szentelni. Pipó halála után a munkálatokhoz szükséges anyagiakat, a Calimala-céh elöljárói mellett, egyik Firenzében élő unokaöccse, Filippo di Rinieri Scolari felügyelte.³¹ Mindezek pedig egyértelműen arra engednek következtetni, hogy a szakirodalom korábbi feltevésével szemben az oratóriumot a Scolari család kápolnájának szánták, és az építkezés részleteiben, így valószínűleg a tervező mester, Brunelleschi kiválasztásában is aktívan közreműködtek.

A família emlékezetének fenntartása annak ellenére sikeresnek mondható, hogy – amint láttuk – az említett kápolna végül nem készült el teljesen. Marco di Bartolomeo Rustici firenzei ötvös az 1440-es években a Szentföldre tett utazását örökítette meg, a ma is a városban őrzött autográf Rustici-kódexben. Ebben – egyebek mellett – saját kezű rajzokkal illusztrált, részletes leírást készített a firenzei templomokról, köztük a Scolari-oratóriumról is. Tudósítása szerint a gazdagon felszerelt imahelyet Andrea Scolari váradi püspök, Ozorai Pipó, a híres törökverő hadvezér rokona alapította.³²

céh konzuljai egyesítsék a két végrendeletet, és a nekik tetsző helyre építtessék meg a szerzetesházat. ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 259r.

29 *Prajda Katalin*: Manetto di Jacopo Ammannatini, Ozorai Pipó építésze és a firenzei asztalosasság. In: Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére. Szerk. Domokos György–Kovács Gyöngyi–Mordovin Maxim–Terei György. Bp., 2011. 201–206.

30 *Howard Saalman*: Filippo Brunelleschi. The Buildings. Zwemmer, London, 1993. 380–410.; *Florentio Banfi*: Filippo Scolari temesi főispán s az Oratorio degli Scolari Firenzében. Erdélyi Múzeum 37. (1932) 229–233.

31 *Prajda K.*: Andrea Scolari i. m. (3. jz.) 28. nr. 42–43.

32 Marco Rustici és a Scolari család kapcsolatára vonatkozóan ld. *Prajda Katalin*: A Scolari család és néhány jelentős firenzei textil- és ötvösműhely kapcsolata a Zsigmond-korban. Obeliscus 2014. 1. sz. 45–46. A kódex szövegének átírata: *Kathleen Olive*: Creation, Imitation, Fabrication: Renaissance Self-Fashioning in the Codex Rustici. Diplomatic Edition of the Codex Rustici (ff.

Templomok, kápolnák, ispotályok

A szerzetesi közösségek mellett, természetesen, azok az egyházi intézmények is fontosak voltak egy-egy főúri család életében, amelyekben világi papok szolgáltak. Még ha túlzónak is tartjuk Pipó ismeretlen életrajzírójának fentebb idézett tudósításában a temesi ispánnak tulajdonított 180 kápolnaalapítást, az kétségtelen, hogy a birtokai területén működő templomokat, kápolnákat kegyúri kötelességből fakadóan támogatnia kellett. A meglévő épületek állagának megóvása mellett új intézmények létesítésére, majd pedig folyamatos fejlesztésére is sor kerülhetett, amelynek hátterében a földesúr és családja személyes devócióból fakadó vágya, valamint az uradalmak területén élő hívek lelki gondozásának zavartalan biztosítását célzó igénye egyaránt állhatott. Sőt e két szempont esetenként egy meglehetősen profán motívummal, jelesen a birtokos gazdasági törekvéseivel is kiegészülhetett, amint az alábbiakban látni fogjuk.

Pipó hitvese, Ozorai Borbála kezével együtt szerezte meg Ozorát (1399), magyarországi névadó birtokát és tartozékait. A folyamatosan gyarapított uradalom központjában rangjához illő várat emelt,³³ a település lakóinak privilégiumokat biztosított,³⁴ ezzel párhuzamosan pedig az egyházi intézmények fejlesztésére is nagy gondot fordított. Az uradalom elnyerését követően hamarosan sor került a névadó falu templomának felújítására.³⁵ Pipó ezen intézkedése mögött egyértelműen a Tolna megyei település birtokközponttá történő kiépítésének szándéka húzódott meg. A következő két és fél évtizedben számos hasonló jellegű fejlesztés következett. 1400-ban IX. Bonifác pápa hétévnyi és hét *quadragesima* búcsút engedélyezett azon jámbor hívek számára, akik a Szent Margit vértanú tiszteletére emelt templomot meghatározott ünnepnapokon felkeresték, és az épület megóvásához hozzájárultak.³⁶ Egy közel két évtizeddel későbbi (1418) folyamodványban azt olvashatjuk, hogy az itáliai származású báró saját javaiból alapította, építtette és folyamatosan támogatta (*de bonis suis fundavit, construxit ac sufficienter dotavit*) a plébániatemplomot.³⁷ Az alapítás ez esetben minden valószínűség szerint az egyház plébániai rangra emelésére vonatkozhat, amely egyértelműen tükrözi Pipó birtokfejlesztő törekvéseit. Az említett kérvényből megtudjuk továbbá azt is, hogy a templomban szolgáló klerikusok ellátását biztosítandó, a pécsi egyházmegyéhez

1r–161v). Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Department of Italian Studies, The University of Sydney. Sydney, 2004. 74. Az eredeti, amelynek fotómásolata a helyszínen kutatható: Archivio del Seminario Arcivescovile Maggiore Fiorentino, Codice Rustici fol. 19r.

33 *Feld István–Koppány Tibor*: Az ozorai vár. In: *Ozorai Pipó emlékezete* i. m. (* jz.) 89–95.

34 1426-ban országos vásár tartására kapott a település királyi engedélyt, szerdán pedig hetipiacot tartottak, ld. *K. Németh András*: Sokadalmak és hetipiacok a későközépkori Tolna megyében. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 30. (2008) 282., 284–285.

35 A templom a 14. századi pápai tizedjegyzékekben szerepel, ld. *K. Németh András–Szeberényi Gábor–Fedele Tamás*: Az egyházmegye templomos helyeinek adattára. In: *A pécsi egyházmegye* i. m. (6. jz.) CXLII. nr. 87.

36 *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia* – Vatikáni magyar okirattár. I/1–II/3. Bp., 1881–1909. (reprint: Bp., 2000.) I/4. 238–239.

37 ASV RS vol. 112. fol. 101v–102r.

tartozó három falu, Ozora, Bozzás és Döbrente dézsmáját az ozorai plébánia javadalmához kívánta kapcsolni.³⁸ Henrik pécsi püspök hozzájárult kéréséhez (1424), s a felsorolt falvak évente 20 forintba becsült kis- és nagytizedeinek átengedése fejében a püspökség a bárótól egy 1600 forint értékű budai házat kapott, melynek évi hozamát 30 forintba taksálták.³⁹ A gondoskodást tükrözi, hogy a településen mészárszék létesítésére (*cameras pro macello edificarent*) rendelkezésre bocsátott telek fejében a mészárosoknak előírta, hogy minden esztendőben egy-egy mázsa faggyút (*centenarii de sepio wlgo masafaggyw*) adjanak az ozorai plébániának.⁴⁰ A parókia központi szerepét mi sem mutatja jobban, mint hogy ezt választotta eredetileg temetkezőhelyül (*in ea suam sepulturam elegerit*). A főúr számára fontos intézményt társadalmi státuszához méltóan kívánta felszerelni, éppen ezért folyamatosan javíttatta, jövedelmeit gyarapította, könyvekkel, kelyhekkel és egyéb felszerelésekkel gazdagította (*suis sumptibus et expensis reparaverit et in redditibus non modicum melioraverit ac libris, calicibus, paramentis et aliis rebus ecclesiasticis sustinerit*),⁴¹ valamint több alkalommal búcsúengedélyt kért számára, amint erre a következő fejezetben részletesen kitérünk. A templom klerikusainak is igyekezett megfelelő egzisztenciát biztosítani. Az egyik plébános, Kőröshegyi Balázs az Ozorán és a fehérvári Szent Miklós-káptalanban élvezett javadalmán túl egy váradi kanonoki stallumért nyújtotta be folyamodványát (1420).⁴² Nem tudjuk, hogy ténylegesen elnyerte-e a kért javadalmat,⁴³ ám felettébb valószínűnek tarthatjuk, minthogy a váradi püspöki székből Pipó unokaöccse ült.

A ferences kolostoron és a plébániatemplomon kívül Ozorán két további kápolnát is alapított a temesi ispán. Az 1416-ban kapott építési engedély birtokában, valószínűleg az említett Manetto Amannatini részvételével látott hozzá birtokközpontjában egy impozáns rezidencia építéséhez.⁴⁴ A középkori várak, kastélyok és a firenzei városi paloták fontos részét alkották a birtokosok vallásos igényét szolgáló, ugyanakkor reprezentatív kápolnák,⁴⁵ s ez természetesen a Tolna megyei vár-

38 ASV RS vol. 112. fol. 101v–102r, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 75.; ZsO V. nr. 1856.

39 ZsO XI. nr. 1200. 1425 januárjában kérte a csere pápai megerősítését: ASV RS vol. 182. fol. 118v–119r, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 774.; ZsO XII. 9.

40 Özvegye 1428-ban erősítette meg Illés ozorai plébános kérésére a privilégiumot. MNL-OL Diplomatikai Levéltár (= DL) 88 800.

41 ASV RS vol. 182. fol. 45v–46r. Az eredeti szövegben tévesen Mária szerepel védőszentként, vélhetőleg a ferences templom patrónusával cserélték fel a pápai kancellárián. Regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 754.; ZsO XI. nr. 1421.

42 *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 277.; A veszprémi püspökség római oklevéltára – Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. I–IV. Ed. a collegio historicorum Hungarorum Romano. Bp., 1896–1907. III. nr. 19.; ZsO VII. nr. 1634.

43 A váradi kanonokok között neve nem szerepel, vö. *Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története. I–IV. Nagyvárad–Debrecen, 1883–1935. II.

44 Feld István véleménye szerint az épületen nem mutatható ki egyértelműen a firenzei mester működése. *Feld I.–Koppány T.*: i. m. (33. jz.) 90.; *Prajda Katalin*: Manetto di Jacopo Ammanatini i. m. (29. jz.) 201–206.

45 A várkápolnákra további szakirodalommal ld. *Fedeles T.*: i. m. (2. jz.) 378–379., 392–393.

kastély esetében sem volt másképp. Az írott kútfőkben első alkalommal 1438-ban feltűnő várkápolnát az építtető báró, valamint hitvese patrónusai, Szent Fülöp apostol és Szent Borbála tiszteletére szentelték.⁴⁶ A régészeti-művészettörténeti kutatások által a várkastély emeletén azonosított kápolna falait vallásos témájú freskók, köztük Szent László alakja borították.⁴⁷ Ezzel szemben a Szent Anna-kápolnát mindössze írott forrásokból ismerjük,⁴⁸ így csak feltételezhető, hogy épülete az egykori vár bejáratánál állhatott.⁴⁹

Uradalmi centrumán kívül a középkori Magyar Királyság egyik szakrális központjában, Fehérváron is létesített egy kápolnát Pipó. A Szűz Mária tiszteletére emelt bazilika a magyar uralkodók koronázási templomaként és legtöbbjük temetkezőhelyeként nagy megbecsülésnek örvendett, Szent István és Szent Imre sírja révén pedig a Kárpát-medence legismertebb kegyhelyei közé tartozott.⁵⁰ Mindezek alapján nagy kiváltságnak számított, ha a királyi család tagjain és a templom klerikusain kívül mások is ide temetkezhettek. Az előkelők közül néhányan uralkodói engedéllyel a fehérvári bazilikát választhatták örök nyughelyükül, ami tovább növelte társadalmi presztízsüket.⁵¹ Ozorai esetében nem maradt korunkra a király írásbeli hozzájárulása,⁵² így nem tudjuk, hogy pontosan mikor határozott úgy, miszerint a *medium regni* területén kíván sírhelyet létesíteni. 1418 májusában mindenestre már állt a fehérvári bazilika Szent László-kápolnája, melyet áhítatos lélekkel emelt, s melyet végső nyughelyéül szánt (*quam idem comes zelo devotionis construxit, et in qua suam elegit sepulturam*).⁵³ Egy hét esztendővel későbbi adománylevélből további részleteket is megtudhatunk e szakrális épületről. E szerint a templomnak a préposti kúriától nyugatra lévő sarkon álló romos tornyát felújította, ólomtetővel látta el, melyben kápolnát alapított Szent Fülöp és Jakab apostol, valamint Szent László király tiszteletére, s azt a maga és hitvese számára a prépost és a káptalan jóváhagyásával temetkezési helyül választotta.⁵⁴ E családi kápolna,

46 [...] capella in honore Sancti Philipi apostoli ac Barbare virginis in castro in eadem Ozora fundata – DL 88 142.

47 K. Németh A.: A középkori Tolna i. m. (14. jz.) 122.

48 Lukcsics P.: i. m. (9. jz.) I. nr. 284., 299.; ZsO VII. nr. 1698., 1824.

49 K. Németh A.: A középkori Tolna i. m. (14. jz.) 122.

50 Bálint Sándor–Barna Gábor: Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Bp., 1994. 53–56.; Engel Pál: Temetkezések a középkori székesfehérvári bazilikában. Századok 121. (1987) 613–637.

51 A 14. században Druget Fülöp nádor, a 15. században Stiborici Stibor, Marcali Miklós, Rozgonyi István és családja, Buzlai László temetkezett a bazilikába. Mindazonáltal sokkal több előkelő nyugodhatott ott, mint ahányan a forrásokból, valamint a feltárt sírkőtöredékek révén ismertek, vö. Engel P.: Temetkezések i. m. (50. jz.).

52 Rozgonyi István 1427-ben kapta meg a királyi jóváhagyást, ld. DL 11 889., közli: Engel P.: Temetkezések i. m. (50. jz.) 628–629.: 98. jz.

53 ASV RS vol. 112. fol. 101v; regesztája: Lukcsics P.: i. m. (9. jz.) I. nr. 78.; ZsO V. nr. 1858.

54 [...] quendam mediam turrim in acie seu cornu dicte collegiate ecclesie Sancte Marie Virginis penes curiam prepositalem ab occidente existentem, vetustate nimia nedum in superioribus, sed et in fundamentalibus semiconsumtam, et utique iam tendentem in ruinam, etiam corpori et testudini tocius ipsius ecclesie formidabiliter periculosam, sumptibus nostris propriis cum Dei auxilio restauratam, et in excelsum debite proportionalitatis erectam, et plumbeo tecto coopertam, ac

amelyet a 15. század első felére datálható színvonalas freskótöredékek díszítettek, reprezentációs szerepe kétségtelen, azonban az alapító hitbéli meggyőződését sem téveszthetjük szem elől a helyszín kiválasztásában. A korabeli keresztény felfogás szerint ugyanis a szentek relikviái hatékonyan segítették az elhunytak üdvözülését, ezért már a korai középkortól megfigyelhető a törekvés, hogy sírjaik közelében temetkezzenek. Pipó egykori márvány síremléke a török idők alatt az enyészeté lett ugyan, feliratának szövege egy korabeli firenzei forrás révén ismert.⁵⁵ Később özvegye, Ozorai Borbála is ide temetkezett.⁵⁶

A Firenzei Köztársaság területén két templom esetében tudunk a Scolariak patrónusi tevékenységéről. Matteo legfontosabb birtokán, Tizzanóban a Santo Stefano plébániát részesítette adományaiban, Andrea pedig legértékesebb birtokán, Vicchiomaggióban – a valószínűleg általa építtetett – Szűz Mária plébániatemplomot dotálta.⁵⁷ Ennek plébánosa, Andrea di Domenico számára szolgálataiért lakhatást ígért az épülő vicchiomaggiói monostorban, a plébános húgának pedig 100 firenzei aranyforintot hagyott hozományként.⁵⁸ Ezek bizonyosan kegyúri templomok voltak. Matteo halála után Tizzano csak rövid ideig maradt özvegye tulajdonában, míg Vicchiomaggio Andrea Scolari unokaöccseire szállt, akik a későbbiekben is támogatták a templomot.⁵⁹

Matteo természetesen – a helyi szokásoknak megfelelően – a firenzei székesegyház építésére is adakozni kívánt.⁶⁰

A középkori vallásosság fontos megnyilvánulási formái közé sorolható a karitatív tevékenységek gyakorlása is, ami a Scolari család tagjai esetében is kimutatható. Pipó kortársaihoz hasonlóan a szegények, elesettek számára egy ispotályt alapított.⁶¹ Az ápolótá temesi ispáni székhelyéhez közel, Lippán létesítette Árpád-

---

partem eiusdem inferiorem decenti et laudabili fabricatura in capellam fundatam et constructam, sub titulo et vocabulo nominum Sanctorum Philippi et Iacobi apostolorum, ac Beati regis Ladislai huius regni Hungarie felicissimi patroni, fecimus consecrari, in qua pro nobis, et magnifica conthorali nostra domina Barbara, filia scilicet condam nobilis Andree de Ozora, antefatis dominis preposito et canonicis id benivole nobis annuentibus, faventibus, ymo et consentientibus, conformi voto et voluntate specialem inspirante nobis et eidem Altissimo elegimus sepulturam. – *Wenzel Gusztáv*: Okmánytár Ozorai Pipó életéhez. Történelmi Tár 7. (1884) 731., regesztája: ZsO XII. nr. 866.

55 A di 27 di dicembre al tempo di questi Signori morì in Ungheria Filippo Scolari al quale da l'Imperatore Sigismondo gli fu fatto una cappella et sepolcro di marmo con questo pitaffio latino et posto nella Propositura di Abba Reale. Sepulcrum egregi viri et magnifici domini Philippi de Scolari de Florentia Comitatus Themisuariensis et Ozorum qui obiit. A.D. 1426 die 27 decembris – *Pagolo di Matteo Petriboni–Matteo di Bordo Rinaldi*: Priorista (1407–1459). With two Appendices (1282–1406). Ed. Jacqueline A. Gutwirth. Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, Roma, 2001. (= Priorista) 193., nr. 193.

56 1440–1443 között hunyt el, ld. *Engel P.*: Temetkezések i. m. (50. jz.) 628.

57 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 267v.

58 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 288v.

59 *Prajda K.*: Andrea Scolari i. m. (3. jz.) 27–28.

60 ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 267v; ASF Notarile Antecosimiano 5814. 219r (1412).

61 A középkori magyar ispotályokra ld. *Somogyi Zoltán*: A középkori Magyarország szegényügye. Bp., 1941. (Palaestra Calasactiana 37.); *Kubinyi András*: Orvoslás, gyógyszerészek, fürdők és

házi Szent Erzsébet tiszteletére.⁶² A szegényház históriájáról meglehetősen szűkszavúan tudósítanak a korunkra maradt kútfők. Az kétségtelen, hogy 1421-ben már működött, ugyanis akkori igazgatója, Zsigmond folyamodványt nyújtott be a Szentszékhez. Ebből megtudjuk, hogy egy bizonyos Pál, a kórház kliense ellopta a lippai várnagy ezüstműt, amiért az ispotály előjárójának jóváhagyása mellett a *castellanus* megvakíttatta, Ozorai Pipó pedig, mint illetékes ispán, felakasztatta.⁶³ Az ispotályalapítás tényéből kiindulva mindössze annak megállapítására szorítkozhatunk, hogy a báró mentalitásának szerves részét alkotta a karitás.⁶⁴

Toscanában a családtagok nem alapítottak hasonló intézményt, ugyanakkor más tehetősebb firenzei polgárok példáját követve mind Andrea, mind pedig Matteo támogatták a Santa Maria Nuova ispotályt. A püspök végrendeletében tíz, míg unokatestvére két ágy létesítésére rendelt jelentősebb összeget.⁶⁵ Korábbi végrendeletében Matteo a Scarperiában található ispotálynak is adakozott.⁶⁶

Szentek, búcsúk, kegyhelyek

Pipó különös tiszteletben tartotta védőszentjét, Szent Fülöp apostolt, akit – amint láttuk – mind az ozorai várkápolna, mind pedig a fehérvári családi kápolna társpatronsául választott. A lippai ispotály védőszentje a korabeli gyakorlathoz illeszkedően a szegények és betegek patrónája, Árpád-házi Szent Erzsébet lett.⁶⁷ A Mária-kultusz családon belüli népszerűségét pedig az ozorai ferences kolostor, valamint az Andrea által alapított vicchiomaggiói plébánia titulussai jelzik. Matteo Scolari viszont Remete Szent Antalt és Szent Juliust részesítette különös tiszteletben, s valószínűleg az ő végakarátának megfelelően lettek ők a Scolari-oratórium védőszentjei is.⁶⁸

Részletesebben kell szólnunk a Pipó és Andrea esetében kimutatható Szent László-tiszteletéről, ami ugyancsak a korabeli magyar tendenciát tükrözi. Az Anjouk legitimációs törekvéseihez kapcsolódóan, azt erősítve kiteljesedő László-kul-

ispotályok a késő középkori Magyarországon. In: *Uő: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. METEM, Bp., 1999. (METEM Könyvek 22.) 253–267.; *Judit Majorossy–Katalin Szende: Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary*. In: *Europäisches Spitalwesen. Institutionelle Fürsorge in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Hrsg. Martin Scheutz–Andrea Sommerlechner–Herwig Weigl–Alfred S. Weiß. Oldenbourg, Wien–München, 2008. 409–454.

62 *Somogyi Z.*: i. m. (61. jz.) 102.

63 *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 355.; ZsO VIII. nr. 267.

64 *Szentgyörgyvölgyi Gábor*: Egy kórházalapító hadvezér. Orvosi Hetilap 126. (1985) 2. sz. 93–95.

65 Andrea 300 firenzei aranyforintot hagyományozott (ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 288r). Matteo adományát ld. ASF Notarile Antecosimiano 5814. 28v.

66 1412-ben. ASF Notarile Antecosimiano 5814. 219v.

67 Az ismert patrocíniumú magyar ispotályok többségének ő volt a védnöke, vö. *Majorossy, J.–Szende, K.*: i. m. (61. jz.) 432.

68 ASF Notarile Antecosimiano 10463. doc. 180. A forrást ld. *Saalman, H.*: i. m. (30. jz.) 381–396. Matteo végrendeletének 1426. évi megerősítését ld. ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 284v.

tusz éppen a 15. század első évtizedeiben élte egyik virágkorát. Ebben központi szerepet játszott az uralkodó, Luxemburgi Zsigmond, aki jelentős támogatásban részesítette a szent király sírját őrző váradi székesegyházat, melyet saját nyughelyül választott.⁶⁹ Noha Szent László tisztelete az Anjouknak köszönhetően Itáliában sem volt ismeretlen,⁷⁰ Pipó és Andrea hozzá kapcsolódó devóciója bizonyosan a Kárpát-medencében alakult ki. Pipó esetében a regnáló király kultuszépítő törekvései, a lovagszent irányában megnyilvánuló személyes áhítata szolgálhatott mintaként, míg unokaöccse számára a váradi püspöki szék elnyerése egyenesen feladatát tette az *athleta patriae* emlékének ápolását. Elképzelhető, hogy Andrea püspöknek – a család Firenze vezető ötvöseivel fenntartott szoros üzleti kapcsolatának köszönhetően – szerepe volt a győri székesegyházban látható Szent Lászlóherma megrendelésében, amelynek készítését a művészettörténeti kutatás erre az időszakra teszi.⁷¹ Amint említettük, Pipó a fehérvári családi sírkápolna egyik védőszentjéül is Lászlót választotta, továbbá az ozorai várkápolna falain is feltűnt a lovagszent alakja, ami a korabeli trendeken és a reprezentációs funkción túl a személyes elkötelezettséget juttatta kifejezésre.

A szentkultusz ápolásának fontos elemei közé tartoztak az ájtatos lélekkel elvégzett zarándoklatok, valamint kegyhelyek támogatása révén a lelki javak, búcsúk biztosítása a peregrinusok számára. A magyarországi búcsújáró helyek közül mind Fehérvár, mind pedig Várad esetében – az erre vonatkozó konkrét források híján is – bizonyosnak tarthatjuk, hogy a három Scolari e helyeken több alkalommal búcsúkiváltságban részesülhetett. Fehérvár és a család kapcsolatát vizsgálva elsőként Pipó fentebb említett temetkezőkápolna-alapítására utalunk. A báró elhatározását megelőzően nyilvánvalóan több alkalommal elzarándokolt a Szűz Mária-bazilikába, az ország legismertebb kegyhelyére. Pipó és hitvese feltételezett peregrinációi nem voltak sem időigényesek, sem pedig költségesek, tekintve ozorai birtokközpontja és a koronázóváros egymáshoz közeli elhelyezkedését. A kegyhely és a família legtekintélyesebb tagjának szoros kapcsolatát egy további körülmény is alátámaszthatja. 1410-től ugyanis a fehérvári bazilika prépostja egy Benedek nevű klerikus volt,⁷² akit vélhetőleg az azonos nevű korábbi veszprémi kispréposttal, Ozorai káplánjával azonosíthatunk.⁷³ A prépostságnak juttatott adományokon

69 A kultuszra, annak egyes elemeire, a váradi kegyhelyre további szakirodalommal ld. *Fedeles Tamás*: „Ad visitandumque sepulchrum sanctissimi regis Ladislai”. Várad kegyhelye a késő középkorban. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. Bagi Dániel–Fedeles Tamás–Kiss Gergely. Kronosz, Pécs, 2012. 163–182.

70 *Kerny Terézia*: Szent László tisztelete és középkori ikonográfiája. In: *Hankovszky Béla–Kerny Terézia–Móser Zoltán*: Ave Rex Ladislaus. Paulus Hungarus–Kairosz, Bp., 2000. 34–35.; *Prokopp Mária*: Simone Martini Szent László képe Altomonte-ben. In: *Szent László és Somogyvár*. Szerk. Magyar Kálmán. Somogy M. Múz. Ig., Kaposvár, 1992. 137–144.

71 *Prajda Katalin*: A Scolari család i. m. (32. jz.)

72 Benedek, Mihály fia 1410 és 1438 között fehérvári prépost, majd győri püspök; Benedek a veszprémi Mindenszentek egyház prépostja. Vö. *C. Tóth Norbert*: A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437. MTA TKI, Bp., 2013. 42., 73.

73 1410. január 16-án egy közjegyzői oklevélben szerepel „dominus Benedictus prepositus ecclesie [Omnium Sanctorum] de castro Vesprimiense canonicusque dicte Vesprimiensis ecclesie, ac mag-

túl, az általa alapított kápolnát felkeresők számára egy ízben búcsúengedélyért is folyamodott. E szerint a kápolna patrónusának, Szent Lászlónak emléknapiján, valamint a pápai kancellária által kijelölt további ünnepeken idezarándokló hívek hétévnnyi és ugyanennyi *quadragesima* búcsút nyerhettek.⁷⁴

Várad és a család szoros kötelékében a püspök, Andrea Scolari személye volt meghatározó, hiszen helyi ordináriusként a zarándokok sokaságát vonzó kegyhely fejlesztése, a bazilika épületének megóvása is feladatai közé tartozott. A püspöki központban a Magyarországon gyakran megforduló Matteo is szívesen tartózkodott, a halála előtti heteket is Szent László városában töltötte. Fivére hasonlóképpen több ízben meglátogatta a hivatali központjához, Temesvárhoz közel fekvő váradi székesegyházat. Pipó üdvösségszerző cselekedetei között említhetjük a bazilikát felkereső hívek érdekében benyújtott folyamodványokat, melyek hozzájárultak a kegyhely fejlesztéséhez.⁷⁵ A székesegyház Krisztus Teste-kápolnáját csüttörtökönként, azaz *Corpus Christi* napján, illetőleg a szentszéki kancellária által meghatározott további ünnepeken felkeresők számára heti és ugyanannyi évnegyednyi indulgenciát kért és kapott.⁷⁶ Egy másik kérvényét a váradi püspök, valamint a székeskáptalan nevében terjesztette elő. Ebből megtudjuk, hogy a Szent László sírjához járuló hazai és külföldről érkező zarándokok sokaságának gyóntatása a helyiek mellett további klerikusok szolgálatait igényelte. Mindebből kifolyólag további papok alkalmazására volt szükség, hogy a pünkösdi ünnepe előtti és az azt követő napokon a római penitenciáriusok gyakorlatának megfelelően feloldozásban részesítsék a szentgyónáshoz járuló híveket, ami a búcsú elnyerésének alapfeltétele volt.⁷⁷

Az említetteken kívül a kisebb, lokális búcsújáró helyek támogatása, kiépítése sem került el természetesen a család, mindenekelőtt Pipó figyelmét. A középkor általános jelenségeként tarthatjuk számon, hogy a kegyhelyekben rejlő gazdasági lehetőségek a főurakat arra ösztönözték, hogy egy-egy birtokközpontjuk templo-

nifici viri domini Piponis de Ozora comitis Themesvariensis [!] capellanus specialis” (DL 25 174., az oklevél regesztája: ZsO I. nr. 7286.).

74 ASV RS vol. 112 fol. 101v, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 78.; ZsO V. nr. 1858.

75 A váradi zarándokhelyre legújabbán ld. *Fedeles T.*: Ad visitandumque i. m. (69. jz.).

76 ASV RS vol. 112 fol. 101r, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 77.; ZsO V. nr. 1875.

77 Beatissime Pater, cum eadem ecclesiam Waradiensem certum festum Pentecostes intuit Sancti Ladislai regis patroni eiusdem ecclesie, in qua Deus ob merita eiusdem sancta multa diversa miracula mirabiliter operatur et pro assequendis indulgentiis eidem ecclesie a Sede Apostolice dudum concessit a regno Ungarie et aliis diversis partibus magna confluit populi multitudo, ut ergo Christi fideles ipsi pro huiusmodi gratiis dominis sine indulgentiis promerendis reddantur optiones. Supplicat S. V. devotus S. V. filius Pipó comes Themesiensis in personas devotorum oratorum virorum prepositi et capituli eiusdem ecclesie, quatinus eis ut ipsi omnis singulis per duos vel tres dies ante festum Penthecostes et etiam tempore indulgentiarum et post festum huiusmodi etiam per aliquos dies octo vel decem aut quot expediat discretos et ydoneos presbiteros seculares vel regulares, prout ipsis videbitur in dicta ecclesia Waradiensis deputare valeant, qui habeant similem peccatam quam habent mores penitentiarii in Urbe quisque Christifidelium visitantium eandem ecclesiam, ut prefertur confessionibus audire per commissis debitam absolutionem impendant [...] – ASV RS vol. 158. fol. 188v–189r, rövid kivonata: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 436.; ZsO VIII. nr. 1248.

mát búcsújáró helyé tegyék. Pápai, főpapi búcsúengedélyeket kértek a kiválasztott egyházakat meglátogató hívek számára, akik az üdvösségszerző ájtatos cselekmények mellett vásárolhattak a település sokadalmán, elkölthették pénzüket a helyi borkimérőben-fogadóban, ezáltal gazdasági hasznot hozva a település lakóinak, közvetve pedig földesurának.⁷⁸ A temesi ispán e törekvése Tolna megyei uradalma, különösen névadó birtokközpontja, Ozora esetében mutatható ki. Amint már láthattuk, 1400 novemberében az ozorai Szent Margit-templomot felkeresők számára eszközölt ki búcsúengedélyt. Később, 1418-ban, majd 1424-ben ismét búcsú kiváltságért folyamodott az immár plébániai rangra emelkedett templom számára.⁷⁹ Az általa alapított Szent Anna-kápolnának pedig 1420-ban kért két ízben is búcsú kiváltságot.⁸⁰ Közel két évtizeddel később özvegye, Borbála a pécsi püspöktől kért búcsúengedélyt az ozorai várkápolna számára.⁸¹ A földesúr hasonló szándékának lehetünk tanúi néhány kisebb Tolna megyei település esetében is, amint erre korábban Sümegi József felhívta a figyelmet. Ozora mellett ugyanis a Majsa, Vázsnok, Nagyszokoly és Sólyag templomait felkereső hívek számára is búcsúengedélyekért folyamodott.⁸²

A Firenzei Köztársaság területén mindössze az Imprunetában lévő kegytemplom köthető a Scolarihoz: ez évszázadokig a család ősi nemzetségének, a Buon-delmontiknak a patronátusa alatt állt.⁸³ A templom a környék leghíresebb búcsújáró helye volt, népszerűségét csodatevő Szűz Mária-képének köszönhetette. A kegyképet rendszeresen díszes körmenet kíséretében vitték Firenze városába. 1426 áprilisában például a katedrálisban szentmisét celebrált ez alkalomból Fiesole püspöke, és a híres karmelita szerzetes, Mariano da Siena prédikált az ünnepen.⁸⁴ A kegyképet számos alkalommal bocsátották közszemlére a város főterén áhítat céljából, s az eseményről rendszerint a legjelentősebb krónikák is megemlékeznek. Bár közvetlen írott források erről nem állnak rendelkezésre, helyi legendák szerint Ozorai Pipó két nagyobb méretű darabot adományozott a Szent Keresztből az imprunetai templomnak. Ezeket a relikviákat 1593-ban, a templom átépítésekor megtalálták befalazva, s számukra 1620-ban Mária Magdolna, I. Cosimo de' Medici

78 Példaként említhetjük Miklós boszniai királynak a Kapisztrán János nyughelyéül szolgáló újlaki templom kegyhellyé fejlesztését célzó fáradozásait. Erre ld. *Fedeles T.*: Egy középkori i. m. (2. jz.) 409–412.

79 ASV RS vol. 112. fol. 101v és vol. 182. fol. 45v–46r, regeszták: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 79., 754.; ZsO V. nr. 1859., XI. nr. 1421.

80 1420. május 6.: ASV RS vol. 144. fol. 247v–248r, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 284.; ZsO VII. nr. 1698.; 1420. június 10.: ASV RS vol. 143. fol. 225r, regesztája: *Lukcsics P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 299.; ZsO VII. nr. 1824.

81 DL 88 142.

82 *Sümegi József*: Búcsújárás, zarándoklat a középkori Tolna megyében. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 29. (2007) 271–273., valamint *Uő*: Búcsújárás és zarándoklat. In: A pécsi egyházmegye i. m. (6. jz.) 526–528.

83 Impruneta történetére ld. *David Herlihy*: Santa Maria Impruneta. A Rural Commune in the Late Middle Age. In: *Florentine Studies*. Ed. Nicolai Rubinstein. Faber & Faber, London, 1968. 242–276.

84 Priorista 189.

nagyherceg felesége ereklyetartót készíttetett. A korábbi relikviáriumot – egy latin és görög feliratokkal ellátott, ezüsttel díszített keresztet – a nagyhercegné rajzban örökítette meg.⁸⁵

Érdekes, hogy sem Pipó, sem pedig Matteo, illetőleg Andrea esetében nem ismert a kereszténység jelentős kegyhelyeit, Rómát, a Szentföldet, valamint Santiago de Compostelát célzó utazás. Különösen a temesi ispán esetében meglepő e tény, ugyanis a magyar előkelők között egy-egy távoli kegyhely felkeresése általános gyakorlatnak számított a korszakban.⁸⁶ Az említett firenzei tartózkodása során lehetősége kínálkozhatott az *Urbs* felkeresésére, azonban erre vonatkozó információk hiányában mindez pusztán feltételezés. A Matteo Scolari és családja által lakott firenzei palota homlokzatán – amely a Borgo degli Albizzin található – ma is látható a családi jelvény, melyen a címerpajzs hátterét a Szent Jakab szimbólumaként ismert fésűs kagylók díszítik. Az embléma megjelenése az épületen felveti a kérdést: Matteo esetleg részt vett volna egy compostelai zarándoklaton vagy a stílus-elem feltűnése mindössze a korabeli divattal magyarázható?

„A kalocsai érsekség a mi urunk Spano mester óhajára
a pécsváradi apátnak adatott”⁸⁷

A fenti idézet Filippo Scolari egyik familiárisának, Giovanni Falcuccinak a váradi püspökhöz intézett leveléből származik (1424), amelyben a prelátust az eseményről informálta. E rövid tudósítás kétségtelenné teszi, hogy a temesi ispán aktív részese volt Luxemburgi Zsigmond egyházpolitikájának, ebből következőleg a *temporalia* és a *spiritualia* metszéspontjában álló kérdéskört is érintenünk kell, jóllehet ez csak áttételesen tartozik a vallásosság szoros értelemben vett fogalmához.

Luxemburgi Zsigmond magyar egyházpolitikájának homlokterében az egyházi javadalmak betöltésének kérdése állt. Miután IX. Bonifác pápa Nápolyi László trónigényét felkarolta, a Szentszék és a magyar uralkodó közötti korábbi békés kapcsolat megromlott.⁸⁸ Az 1404-ben kibocsátott *placetum regiumot* követően a király egyértelműen arra törekedett, hogy hozzá lojális személyek kerüljenek országa főpapi székeibe, amire egyedüli garanciát az jelentett, ha ő választotta ki a

85 Rossella Tarchi: Una lettera di Maria Maddalena d’Austria sulla reliquia della Santa Croce in S. Maria Impruneta. Rivista d’Arte 41. (1989) 159–163.

86 Erre ld. Csukovits Enikő: Középkori magyar zarándokok. História–MTA TTI, Bp., 2003. (História Könyvtár. Monográfiák 20.) 151–154.

87 [...] l’arciveschovado di Coloccia è dato a messer l’abate di Piecvaradino di volere di nostro signore messer lo Spano [...] – ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. c. 277r, idézi: Fraknói Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. MTA, Bp., 1895. 126.: 2. jz.

88 Erre összefoglalóan ld. Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal. I. Szent István Társulat, Bp., 1901. 296–308.; Erdő Péter: A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején (1387–1437). In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk. Zombori István. METEM, Bp., 1996. 84–86.

megfelelő személyeket.⁸⁹ A leendő prelátusok kijelölésében kipróbált hívei tanácsát is figyelembe vette, amint azt Ozorai példája is alátámasztja. Közismert, hogy Pipó Magyarországra érkezését követően hamarosan az uralkodó egyik megkerülhetetlen, urához élete végéig hűséges támasza lett. Kivételes pénzügyi tehetsége nagyszerű katonai képességekkel, kiváló szervezői készséggel, valamint mestéri diplomáciai érzékkel párosult, mely adottságok kellőképpen megalapozták az uralkodó iránta tanúsított bizalmát.

Pipó elsőként unokaöccsét, Andrea Scolariit ajánlotta a király figyelmébe, aki nek hozzájárulásával Andrea a zágrábi egyházmegye élére került (1407–1409).⁹⁰ Rövid ideig tartó zágrábi működését követően a váradi püspöki széket nyerte el, melyet egészen haláláig betöltött.⁹¹ Váradi áthelyezésének szentszéki megerősítését Pipó eszközölte ki, az újonnan megválasztott XXIII. János pápához vezető diplomáciai útja alkalmával. Az 1410 júniusában útra kelt küldöttség vezetőjeként Pipónak ugyanis az volt a feladata, hogy a magyar uralkodó által igényelt kegyúri jog pápai megerősítését járja ki, melynek következtében a király által kijelölt, és írásban megnevezett főpapokat a pápa megerősítette volna.⁹² Zsigmond többek között azzal indokolta – követte által előterjesztett – kérését, hogy az ország főpapjai közül többen hűtlenné váltak, így a továbbiakban már nem bízhat bennük. A király kívánsága egészen pontosan az volt, hogy a szentatya a felsorolt személyeket mozgassa el, „javadalmaikat pedig adományozza azoknak, akiket a király úr vagy megbízottja, a (temesi) főispán megnevez”.⁹³ Az udvarát Bolognában tartó egyházfő a királyi főkegyúri jogra vonatkozó előterjesztést elutasította ugyan,⁹⁴ azonban a Pipó által előterjesztett főpapok többségének kinevezését, illetőleg áthelyezését megerősítette. Így került a Rajna-vidéki Eberhard főkancellár Váradról Zágrádba, unokaöccse, Albeni János Veszprémből Pécsre, Andrea Scolari pedig Zágrárból Váradra, míg ifj. Stiborici Stibor az egri egyházmegye élére.⁹⁵ A felsoroltak külföldi eredete mellett feltűnő, hogy elsősorban a déli egyházmegyék élén történtek

89 Főpap-kinevezési politikájára legújabbán I. C. Tóth Norbert: A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. *Gazdaság és Társadalom* 4. (2012) különszám 102–118.

90 Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1437. I–II. *História*–MTA TTI, Bp., 1996. (*História Könyvtár. Kronológiák, adattárak* 5.) I. 80.

91 Uo. I. 76.; *Bunyitay V.*: i. m. (43. jz.) I. 232–244.

92 *Fraknoi V.*: A magyar királyi i. m. (87. jz.) 105. skk.

93 Uo. 110. Legújabbán: *Török József*: A 15. század magyar egyháztörténete. Mikes, Bp., 2006. 49–51.

94 A konstanzi zsinaton végül sikerült keresztülvinnie Zsigmondnak a *jus supremi patronatus* bíborosi kollégium általi elismertetését (1417). Erre összefoglalóan ld. *Mályusz Elemér*: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Akadémiai, Bp., 1958.

95 1410. szeptember 22-én és 23-án vállaltak mindannyian képviselőik útján kötelezettséget a kinevezésükért az Apostoli Kamarába befizetendő *servitiumok* teljesítéséről. Ld. *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae* (1297–1536). I–II. Feltárta, szerkesztette és közreadja †Lukcsics József–Tusor Péter–Fedele Tamás. Szerkesztőtárs Nemes Gábor. *Munkatársak* Koltai András–Kalotai Noémi–Kiss Gergely–Matus Zsanett. Gondolat, Bp.–Róma, 2014. (*Collectanea Vaticana Hungariae* 9–10.) I. nr. 135. (János), nr. 136. (Eberhard), nr. 137. (Andrea), nr. 140. (Stibor).

személyi változások. Ezt bizonyosan az Albeniek és Ozorai törekvéseivel magyarázhatjuk, melyek Zsigmond elképzeléseivel is találkoztak. A polgárháborút követően továbbra is voltak támogatói Nápolyi Lászlónak, különösen a déli országrész számított e szempontból kényes területnek. A király, a helyzet stabilizálását szem előtt tartva, megbízható híveit helyezte az ott lévő egyházmegyék élére, illetőleg, amint a kalocsai érseki szék esete példázza, üresedésben tartotta a javadalmakat, s azok jövedelmeit katonai célokra fordította.⁹⁶ Eberhard és unokaöccsei, az Albeniek több mint három évtizedig kormányozták a pécsi és a zágrábi egyházmegyéket,⁹⁷ míg a Scolari-rokonság több mint másfél évtizedig állt a váradi püspökség élén, s emellett a gazdag pécsváradi apátságot és a kalocsa-bácsi érsekséget is irányította. Az is figyelemre méltó, hogy az említett egyházmegyék Esztergomot követően a leggazdagabb magyar javadalmaknak számítottak.⁹⁸

Pipó itáliai követjárása során figyelt fel ifjú rokonára, Giovanni di messer Andrea Buondelmontira, aki a Páduához közeli Praglia bencés monostorának szerzetese volt.⁹⁹ A király fentebb említett felhatalmazása birtokában atyafiát késlekedés nélkül pécsváradi bencés apáttá nevezte ki a pápával.¹⁰⁰ Giovanni tekintélyes támogatójával érkezett tehát az országba, ahol patrónusa segítségével fényes egyházi karriert futott be, sőt hamarosan távolsági kereskedelemmel foglalkozó fivére is követte.¹⁰¹ Az apátság anyagi ügyeire azonban Ozorai is gondosan ügyelt, ugyanis 1413-ban János mellett kormányzóként tűnt fel.¹⁰² Giovanni 1424-ig állt a monostor élén, majd a kalocsai érseki székbe került.

A kalocsa-bácsi érseki méltóság Zsigmond regnálása alatt több alkalommal üresedésben volt, amint említettük.¹⁰³ E periódusokban az érseki menzához tartozó jövedelmek a királyi kincstárat gyarapították, a befolyt összegeket az uralkodói szándék szerint használhatták fel, többek között határvédelmi célokra. Ozorai e gazdag javadalomra is igyekezett kiterjeszteni befolyását, s először ő maga igazgatta az érseki javakat világi kormányzóként.¹⁰⁴ Hamarosan megtalálta a megfelelő

96 C. Tóth N.: A főpapi székek i. m. (89. jz.) 118. (2. táblázat).

97 Fedeles Tamás: Az Albeniek a Pécsi Egyházmegye élén. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 21. (2009) 117–130.

98 A középkori magyar egyházmegyék jövedelmeire ld. Fedeles Tamás: A püspökség és a székeskáptalan birtokai, gazdálkodása. In: A pécsi egyházmegye i. m. (6. jz.) 447–450. A Zsigmond-kor vonatkozásában: C. Tóth N.: A főpapi székek i. m. (89. jz.) 117. (1. táblázat).

99 Mályusz E.: Zsigmond király i. m. (6. jz.) 215.

100 1410. október 14-én kelt kötelezvénye a pápai illetékek megfizetéséről (Cameralia i. m. [95. jz.] nr. 141.). Giovanni Buondelmonti fogadalomlevelét ld.: ASF Diplomatico, Dono Rinuccini, Normali 12/10/1410.

101 Simon nevű fivére útján vállalta 1424 őszén Rómában a kalocsa-bácsi érseki méltóság után járó szervíciüm megfizetését (Cameralia i. m. [95. jz.] I. nr. 161.).

102 A pécsváradi konvent privilégiumában szerepel: „magnificus dominus Pipo de Ozora comes Themesiensis gubernatorque abbacie monasterie nostri predicti” (DL 10 053., regesztája: Kőfalvi Tamás: A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254–1526. SZTE, Szeged, 2006. nr. 574.; ZsO IV. nr. 319.).

103 Erre ld. C. Tóth N.: A főpapi székek i. m. (89. jz.) 118. (2. táblázat).

104 Engel P.: Ozorai Pipo i. m. (4. jz.) 261.

személyt a *dioecesis* élére, ismét egy itáliai *nepos*, Carnino di Rinieri Scolari személyében,¹⁰⁵ aki ezt megelőzően váradi kanonokként Andrea Scolari püspök szűkebb udvartartásának tagja volt.¹⁰⁶ Carnino rövid ideig tartó főpapi tevékenysége (1420/1421–1423)¹⁰⁷ alatt valószínűleg továbbra is Pipó kezében volt a birtokigazgatás. A temesi ispán egészen haláláig megőrizte befolyását az egyházmegye területén, hiszen Carnino elhunytát követően a pécsváradi apát számára járta ki az érseki méltóságot, amint e fejezet címében idéztük. Giovanni Buondelmonti 1424-től egy kisebb megszakítással egészen 1447-ig állt az egyházmegye élén.¹⁰⁸

Az Andrea Scolari halála folytán üresedésbe került váradi püspökséget egy rövid ideig szintén – az akkor már köszvény gyötörte, idős – Ozorai kormányozta,¹⁰⁹ majd pedig egy honfitársa, Giovanni di Piero Melanesi nyerte el (1426) a temesi ispán közbenjárására. Egy firenzei kereskedő levelének tudósítása szerint a kinevezéséről szóló pápai bullát Tommaso nevű fivére, aki a Scolari családdal szoros üzleti kapcsolatban állt, hozta el Rómából.¹¹⁰ Giovanni azonban nem ülhetett hosszú ideig a püspöki székben, mivel hamarosan elhunyt; a következő év tavaszán már halottnak mondta őt testvére.¹¹¹

Filippo és Andrea Scolari a kisebb egyházi javadalmak, főként a káptalani stallumok iránt is érdeklődést mutattak. A korabeli egyházban általánosnak tarthatjuk azt a gyakorlatot, hogy az újonnan kinevezett főpapok tanácsadói számára javadalmat biztosítottak székesegyházuk kanonoki testületében. E tendencia a távoli vidékekről, más országokból érkező prelátusok esetében hatványozottan érvényesült.¹¹² Andrea Scolari környezetében egy kisebb itáliai csoport léte mutatható ki,¹¹³ habár jelen ismereteink szerint a váradi székeskáptalanban közülük mindössze két személy jutott javadalomhoz. A firenzei eredetű kanonokok egyike a fentebb már említett családtag, a későbbi kalocsai érsek Carniano volt. Rajta kívül

105 *Érdúj helyi Menyhért*: Carnianus kalocsai érsek. Századok 33. (1899) 44–50.; *Udvardy József*: A kalocsai érsekek életrajzai (1000–1526). Görres-Gesellschaft, Köln, 1991. 267–272.

106 1420. február 24-én már az érsekség adminisztrátoraként szerepelt, ld. *Lukács P.*: i. m. (9. jz.) I. nr. 241.

107 Szervíciium fizetésére vállalt kötelezvénye 1421. november 26-án kelt, majd az illeték első részletét a következő napon képviselője útján az apostoli kamarába befizette (*Cameralia* i. m. [95. jz.] I. nr. 154., 595., vö. *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. [90. jz.] I. 65.).

108 *Érdúj helyi Menyhért*: A kalocsai érsekség a renaissance-korban. Zenta, 1899. 5–17.; *Udvardy J.*: i. m. (105. jz.) 273–282.; *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. (90. jz.) I. 66.

109 *Engel P.*: Ozorai Pipó i. m. (4. jz.) 261.

110 *Prajda K.*: Andrea Scolari i. m. (3. jz.) 29. A pápai kúriában is jó kapcsolatokkal rendelkezett, ugyanis egyik fivére, Niccolò di Piero Melanesi a Szentszék protonotáriusa volt. Ő, továbbá a püspök másik testvére, az említett Tommaso vállalták a prelátus nevében a *Camera Apostolica* számára fizetendő illeték teljesítését (*Cameralia* i. m. [95. jz.] I. nr. 167.).

111 *Bunyitay V.*: i. m. (43. jz.) I. 244–248.; *Engel P.*: Magyarország világi archontológiája i. m. (90. jz.) I. 77.

112 A tendenciára ld. *Fedeles Tamás*: Személyi összefonódások Pécs Máttyás és a Jagellók idején. In: Emlékkötet Szatmári György tiszteletére. Szerk. Fedeles Tamás. *Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány–Pécsi Püspökség*, Bp.–Pécs, 2007. (Egyháztörténeti tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből 3.) 25–49.

113 Erre ld. *Prajda K.*: Andrea Scolari i. m. (3. jz.) 23.

még Currado di Piero Cardini neve ismert, aki hosszabb ideig tartozott a kanonoki közösséghez. A kánonjogi végzettségű firenzei klerikus 1411-től a váradi székeskáptalan lektora volt, majd pedig a préposti méltóságot töltötte be (1422–1440).¹¹⁴ Andrea püspök üzlettársaként a magyar királyságban és Itáliában (Firenze, Róma, Velence) számos érdekeltséget szerzett, így szinte folyamatosan úton volt. Üzleti útjai során diplomáciai feladatokat is ellátott, számos alkalommal a pápai kúriában is feltűnt, ahol kiváló kapcsolatokat alakított ki. 1418-ban szentszéki követként és az apostoli kamara magyarországi jövedelmeinek beszedőjeként,¹¹⁵ két esztendővel később pedig pápai akolitusként tűnt fel.¹¹⁶

Ozori Pipó a szolgálatában álló klerikusokat igyekezett egyházi javadalomhoz, általában egy-egy kanonoki stallumhoz juttatni, ami nem volt szokatlan sem a korabeli Európában, sem pedig Magyarországon.¹¹⁷ Kiválóan szemlélteti ebbéli törekvéseit Albeni János pécsi püspökhöz intézett kérése (1412), melyben egyik familiárisa, Bocskai Miklós számára kanonokságot kért a pécsi székeskáptalanban (*familiari nostri dilecti de canonicatu et prebenda in ipsa ecclesia vestra*), s viszonzásul hasonló ígért a püspök (egyik embere) számára a váradi székesegyházban.¹¹⁸ Az említett kanonoki testületben nem mutatható ki ugyan a temesi ispán familiárisa,¹¹⁹ azonban ez vélhetőleg a források hiányával magyarázható. A báró által felajánlott váradi kanonikátus pedig arra mutat rá, hogy unokaöccse székesegyházában is jelentős befolyással rendelkezett a javadalomadományozások terén. Amint említettük, ozori plébánosa, Kőröshegyi Balázs egy váradi kanonoki javadalomért folyamodott. Források hiányában nem ismert, hogy ténylegesen elnyerte-e a prebendát, ám felettébb valószínűnek tarthatjuk. Minden bizonnyal Pipó ajánlotta püspök rokona figyelmébe Somodori *Ispital* Benedeket, aki a váradi káptalanban kanonoki stallumot kapott, majd pedig a csanádi székeskáptalan préposti méltóságát töltötte be (1424–1437).¹²⁰ Feltételezésünket arra alapozzuk, hogy a Somogy megyei Somodor település Ozora váruradalmához tartozott.¹²¹ Az *Ispital*

114 Kristóf Ilona: A váradi káptalan méltóságviselői 1440–1526 között. Turul 77. (2004) 13.

115 ZsO VI. nr. 2218.

116 Utazásai alkalmával a magyar egyháziak szervíciúm- és annatafizetésében is közreműködött 1420 és 1427 között (Cameralia i. m. [95. jz.] I. nr. 154., 171., 590., 594., 595., 609., II. nr. 1104–1106.).

117 A gyakorlatra ld. I canonicì al servizio dello Stato in Europa secoli XIII–XVI – Les chanoines au service de l'Etat en Europe du XIIIe au XVIe siècle. Dir. Hélène Millet, collab. Elisabeth Mornet. Panini, Modena, 1992.; Fedeles Tamás: Pécsi kanonokok uralkodói szolgálatban, a késő középkorban. In: Medievisztikai tanulmányok. A IV. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2005. június 9–10.) előadásai. Szerk. Marton Szabolcs–Teiszler Éva. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2005. 7–24.

118 DF 261 940., regesztája: ZsO III. nr. 1797., vö. ZsO VIII. nr. 187.

119 Vö. Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)

120 Juhász Kálmán: A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). Városi Könyvtár, Makó, 1941. 27–28. Az adatra G. Tóth Péter hívta fel figyelmünket, melyet e helyütt is köszönünk.

121 A Héderváry család oklevéltára. I–II. Közli Radvánszky Béla–Závodszy Levente. MTA, Bp., 1909–1922. I. nr. 160.

elnevezés pedig esetleg arra utalhat, hogy Benedek egy ispotály, esetleg a Pipó alapította lippai intézmény élén (is) állhatott, ám forrásokkal ez nem igazolható. Az említetteken túl a tekintélyes fehérvári kollegiális egyházzal is szoros kapcsolatban állt a temesi ispán, amint fentebb láthattuk. Befolyását kellően alátámasztja, hogy a koronázobazilika egyházi közösségének élére káplánját, Benedeket juttatta. A prépost Ozorai révén a király tanácsadói közé is bekerült, amint egy uralkodói adománylevél narrációjából megtudjuk. Az 1417-ben kiállított donációs oklevél ugyanis arról tájékoztat, hogy az immár apostoli protonotáriusi, valamint királyi speciális tanácsos címet viselő prépost jelentős szolgálatokat tett Luxemburgi Zsigmondnak a nagy nyugati egyházszakadás felszámolásában, s különböző országokban – Lombardiában, Aragóniában, német és francia területeken – folytatott tárgyalásokat.¹²² Későbbi diplomáciai szolgálata alapján az is feltételezhető, hogy Pipó 1410. évi itáliai követségének ő is tagja lehetett.¹²³ Az Ozorai famíliához fűződő szoros kapcsolatát mindvégig megőrizte, amit Pipó özvegye, Borbála is kifejezésre juttatott egy oklevelében.¹²⁴ Fehérváron a kisebb, Szent Miklós társaskáptalanban is érvényesítette befolyását, valószínűleg Benedek prépost közreműködésével. Az említett egyház kanonoki közösségének tagja volt ugyanis Balázs ozorai plébános is, amint azt fentebb említettük.

Ozorai Pipó tehát jelentős befolyással rendelkezett az egyházi javadalmak adományozása terén. Ez kevésbé meglepő, hiszen a király egyik közvetlen tanácsadójaként ismerte Zsigmond egyházpolitikai szándékait, azok megvalósításának, sőt esetleg kimunkálásának is részese lehetett. Mindebből következőleg a javadalmak betöltése terén is az uralkodó konszenzusával járt el, amit a bulcsi apátság esete szépen példáz. 1408-ban Ozorai a csanádi egyházmegye területén működő bencés apátság élén kormányzóként tűnt fel, s amint az oklevél szövege egyértelműen jelzi, e hivatalt királyi jóváhagyással (*auctoritate regia nobis attributa*) töltötte be.¹²⁵ Az Ozorai érdekszférájába tartozó egyházi intézmények esetében azt láthatjuk tehát, hogy a felettük megszerzett befolyás mindhárom fél, jelesül az egyház, az uralkodó és a Scolari família érdekeit egyaránt szolgálta. A király e megoldás révén a Szentszék számára is elfogadható, lojális főpapokat kapott a legjelentősebbek közé tartozó egyházmegye élén. A másik oldalról szemlélve ugyanazt a kérdést: a Scolari rokonság tagjai, rajtuk keresztül pedig familiárisaik juthattak így jól jövedelmező „állásokhoz”. Az érseki és püspöki jövedelmek egy részét határvédelmi célokra is felhasználhatták, ami – tekintve a déli határvárat Pipó által királyi parancsra megkezdett építésének tetemes költségeit¹²⁶ – az ország, következésképpen az uralkodó, az országlakosok és az egyház közös érdeke

¹²² DL 61 355.

¹²³ *Török J.*: i. m. (93. jz.) 49.

¹²⁴ Ozora mezőváros privilégiumának 1437. évi megerősítésében szerepel a következő: „per venerabilem dominum Benedictum prepositum ecclesie Beate Marie Virginis Albaregalis Sedis Apostolice prothonotarium compatrem nostrum carissimum” (DL 88 119.).

¹²⁵ DL 73 887., regesztája: ZsO II. nr. 6017.

¹²⁶ *C. Tóth Norbert*: Luxemburgi Zsigmond uralkodása 1387–1437. Kossuth, Bp., 2009. (Magyarország története 6.) 49., 61–62., 87.

volt. Azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy mind a kisebb, mind pedig a nagyobb egyházi intézmények esetében a temesi ispán és rokonai jelentős fejlesztéseket hajtottak végre, ami a vallásos meggyőződésen alapuló egyház iránti elkötelezettségük megnyilvánulása.

„őszinte vallásos lelkületünk”¹²⁷

A família egyházhoz fűződő kapcsolatainak fentebb érintett szegmensei között egyértelműen kitapintható a Scolariak vallásos meggyőződése, sok esetben a társadalmi elvárásokon túl a személyes motívum is kifejezést nyert az egyes intézkedések mögött. Ezek közé tartozik egyebek mellett az újonnan alapított intézmények védőszentjeinek kiválasztása, a karitatív intézmények támogatása, templomok, kápolnák, oltárok emelése, a temetkezési hely gondos kiválasztása. A személyes lelkület mégis leginkább az elvégzett imádságokban, a szentmisék áhítatos hallgatásában nyilvánulhatott meg, amiről azonban a korabeli kútfők egyáltalán nem, vagy csak közvetve tájékoztatnak. Ennek ellenére nem haszontalan e szempontból is vallatóra fogni a forrásokat.

A Pipó alapította ozorai várkápolna kapcsán fontos hangsúlyoznunk, hogy az épület a reprezentatív célokon túl, elsődlegesen az áhítat színteréül szolgált a főúr és családja számára. Az intézmény esetében a személyesség egyértelműen kifejezést nyert a két patrónus, Szent Fülöp és Szent Borbála, a vár ura és hitvese védőszentjeinek kiválasztásában. A szentmise-hallgatáson kívül e helyiség az egyéni imádkozás nyugodt körülményeit is biztosította a várkastély lakói számára.

Minthogy Pipó a király szolgálatában több alkalommal diplomáciai küldetést teljesített, valamint sikeres hadvezérként számtalan hadjáraton vett részt, sok időt töltött utazással. Azért, hogy ezen időszakokban se kelljen nélkülöznie a misehallgatást és a szentáldozást, a kor általános gyakorlatahoz illeszkedően hordozható oltár (*altare portatile*) tartására kért engedélyt a pápától,¹²⁸ melynek birtokában a kíséretében lévő klerikusok bárhol misét celebrálhattak az ő és felesége számára.

Ugyancsak vallásos meggyőződés jeleként értékelhetjük, hogy az elkövetett vétkes alóli teljes feloldozásért nyújtott be a temesi ispán folyamodványt. V. Márton pápa engedélyezte Pipónak és hitvesének, hogy egyszer életükben, egy alkalommal pedig haláluk óráján teljes feloldozásban részesüljenek (1418).¹²⁹ Hasonló felhatalmazáshoz jutott később Andrea váradi püspök is (1420).¹³⁰ Pipó özvegye, Borbála pedig szabad gyóntatóválasztásra, majd pedig ismételten két alkalommal teljes feloldozásra nyert pápai engedélyt (1429).¹³¹

127 noster sincere devotionis affectum – Wenzel G.: i. m. (54. jz.) nr. 73.

128 Lukcsics P.: i. m. (9. jz.) I. nr. 83.

129 Uo. I. nr. 81.

130 Uo. I. nr. 285.

131 Uo. I. nr. 1308., 1326.

Általánosnak tekinthetjük azt a jelenséget, hogy a vallásos érzület még inkább felerősödik bizonyos életszakaszokban, valamint nagyobb traumák következtében. Noha csak következtetni tudunk rá, felettébb valószínű, hogy Pipó és Borbála vallásossága gyermekeik feltételezhető korai halála következtében még jobban megerősödött.¹³² A hitbéli elmélyüléshez Pipó esetében egyre súlyosbodó betegsége, valamint előrehaladott kora is bizonyára jelentősen hozzájárult. Élete vége felé a középkor emberének gondolatai mind gyakrabban remélt üdvössége, lelki nyugalmanak megteremtése körül forogtak. A temetkezési hely kiválasztása mellett arról is gondoskodtak, hogy halálukat követően a kijelölt egyházak klerikusai imádságokkal, szentmisék bemutatásával mozdítsák elő az elhunytak üdvözülését. A posztmortális liturgikus szertartásokat biztosítandó, egyre többen hoztak létre misealapítványokat, melyek (egyik) virágkora a 15. századra tehető.¹³³ Amint láthattuk, Ozorai Pipó saját és neje temetkezési helyül a fehérvári bazilikában egy kápolnát emelt. A romos torony felújításán, valamint a kápolna felszerelésén túl, további birtokadományokkal is támogatta a koronázótemplom kanonoki közösségét. Az ingatlanok átengedéséhez egy örökös misealapítvány is kapcsolódott, melynek részletei ismertek. E szerint a prépostnak és a káptalannak gondoskodnia kellett, hogy a kápolna oltáránál mindig két, legkevesebb egy font súlyú viaszgyertya égjen. Továbbá 12 karbéli papot kellett kiválasztaniuk, közülük négyen az Ozorai-temetkezőkápolnában naponta misét énekeltek, a maradék nyolc pap pedig asszisztált nekik. A miseszándékokat a következőképpen határozta meg Pipó: vasárnap a Szentháromság, hétfőn az elhunytak, kedden Szent Fülöp és Jakab apostol, szerdán Szent László király, csütörtökön Krisztus Teste, pénteken Krisztus Öt Sebe, szombaton pedig Szűz Mária tiszteletére kellett misét celebrálni. Ezenfelül pedig a kápolna patrónusainak (Szent Jakab és Fülöp, Szent László király) ünnepnapjain vecsernyét is énekelniük kellett.¹³⁴

A halála előtti esztendőben tett alapítványban, valamint annak 1426. évi kibővítésében¹³⁵ ugyan nem nyert kifejezést, hogy a szentmiséket a saját, valamint az elhunyt és még élő rokonai lelki üdvösségéért rendelte, ennek ellenére ezt bizonyosnak tarthatjuk. A földi pályája végéhez közeledő báró immár az e világi javak mulandóságát szem előtt tartva készült a keresztény hívő számára megnyugvást jelentő túlvilági életre.

132 Engel P.: Ozorai Pipo i. m. (4. jz.) 281.

133 Erre ld. *Fedeles Tamás*: „Medicina contra peccata mundana”. Késő középkori főúri misealapítványok. Századok 148. (2014) 443–469.

134 Wenzel G.: i. m. (54. jz.) nr. 73.

135 Újabb birtokot, valamint egy budai házat kapcsolt az alapítványhoz, ld. uo. nr. 74.

1. táblázat. A Scolari által alapított és támogatott egyházi intézmények

Sorszám	Település (megye)	Intézmény	Védőszent	Alapító (A), támogató (T)
1.	Fehérvár (Fejér)	családi kápolna a székes-egyházban	Szent Fülöp, Szent Jakab, Szent László	Pipó (A)
2.	Lippa (Arad)	ispotály	Szent Erzsébet	Andrea, Pipó (A)
3.	Ozora (Tolna)	kápolna	Szent Anna	Pipó (A)
4.	Ozora (Tolna)	várkápolna	Szent Borbála, Szent Fülöp	Pipó, Borbála (A)
5.	Ozora (Tolna)	plébániatemplom	Szent Margit vértanú	Pipó, Borbála (T)
6.	Ozora (Tolna)	ferences templom és kolostor	Szűz Mária	Pipó (A)
7.	Várad (Bihar)	temetkezési kápolna, székesegyház	?	Andrea (A)
8.	Sólyag (Tolna)	plébániatemplom	Szent György	Pipó (T)
9.	Vásznok (Tolna)	plébániatemplom	Szent Miklós	Pipó (T)
10.	Majsa (Tolna)	plébániatemplom	Szent Péter	Pipó (T)
11.	Nagyszokoly (Tolna)	plébániatemplom	Szent András	Pipó (T)
12.	Várad (Bihar)	székesegyház	Szent László	Pipó, Andrea (T)
13.	Váradvelence (Bihar)	klarissza kolostor	Szent Anna	Andrea (A)
14.	Várad (Bihar)	ferences kolostor	Szent Ferenc	Andrea (T)
15.	Váradkápolna (Bihar)	pálos kolostor	Szűz Mária	Andrea (T)
16.	Váradszentkereszt (Bihar)	ispotály	Szent Erzsébet	Andrea (T)
17.	Váradvadkert (Bihar)	plébániatemplom	Szent Mihály	Andrea (T)
18.		Ágoston-rendi kolostor	Szent Miklós	Andrea (T)
19.	Firenze	ferences kápolna, Monte San Miniato	Szent Kozma, Szent Damján	Matteo (A)
20.	Firenze	Scolari-oratórium	Remete Szent Antal, Szent Julius	Andrea, Matteo (A)
21.	Firenze	Santa Maria degli Angeli monostor	Szűz Mária	Matteo (T)
22.	Firenze	Santa Maria Nuova ispotály	Szűz Mária	Andrea (T)
23.	Firenze	Santa Reparata templom (Santa Maria del Fiore)	Szűz Mária	Matteo (T)
24.	Firenze, Borgo Pinti	kolostor	Szent Benedek	Matteo (T)
25.	Scarperia	ispotály		Matteo (T)
26.	Tizzano	plébániatemplom	Szent István vértanú	Matteo (T)
27.	Tizzano	kamalduli monostor	Remete Szent Antal, Szent Julius	Matteo (T)
28.	Vicchiomaggio	plébániatemplom	Szűz Mária	Andrea (T)
29.	Vicchiomaggio	kamalduli monostor	Szűz Mária	Andrea (T)

2. táblázat. A Scolarik végrendeletei

Sz.	Végrendelező	Dátum	Helyszín	Eredeti forrás	Másolatok	DF-jelzet	Kiegészítés/Hitelesítés
1.	Andrea	1426. január 14.	Várad, püspöki palota		ASF Corp. Rel. Sopp. 78. 326. 287v–291r, kivonatos másolat: ASF Carte Stroziane II. 134.117r–v	DF 289 064.	ASF Corp. Rel. Sopp. 78. 326. 291v (1426. január 16), 292r–293r
2.	Matteo	1411. (1412) január 5.	Firenze, Santa Maria Novella kolostor	ASF Notarile 5814. 219r–220v			
3.	Matteo	1421. április 14.		ASF Notarile 5814. 78r–79v			
4.	Matteo	1423. (1424) január 24.	Firenze, Santa Maria degli Angeli monostor	ASF Notarile 5814. 28r–34v	ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 281v–284r, 78.326. 267r–276r	DF 289 055.	ASF Notarile 5814. 33r–34v 1424. (1425) március 24. ASF Notarile 5814. 32v 1423. (1424) január
5.	Matteo	1426. január 13.	Várad, püspöki palota		ASF Corp. Rel. Sopp. 78.326. 284v–285r	DF 289 061.	1424-es végrendelet megerősítése

TAMÁS FEDELES–KATALIN PRAJDA

„HE LIVED SO PIOUSLY, EXHIBITING MODERATION IN HIS MANNERS
AND HABITS”

THE RELIGIOSITY OF PIPPO SCOLARI AND HIS FAMILY

The paper aims to analyze the religiosity of the Scolari, a double-rooted family which developed social connections in the Kingdom of Hungary and in the Republic of Florence as well. By the first decade of the 15th century, three key members of the lineage: Pippo, called Lo Spano (1368/1369-1426), his brother, Matteo di Stefano (1370/1371-1426) and their cousin, Andrea di Filippo (†1426) had already obtained important secular and ecclesiastical offices in the Kingdom. Pippo, having been promoted to baronial rank by Sigismund of Luxemburg, became one of the most influential members of the royal court. Also Matteo participated in his success; they shared offices and ownership of estates in Hungary. At the same time, Andrea served the King as bishop of Várad (Oradea, Romania).

Written testimonials, housed by the Florentine, Hungarian and Vatican Archives, show three distinct patterns in the ways in which the three Scolari expressed their desire of supporting religious institutions as well as of exercising mercy. Among them, Matteo seem to have been consciously donating only to Florentine religious institutions, meanwhile Pippo supported rather those located in the Kingdom of Hungary. Andrea's case is best thought of as a combination of the two models. Pippo's attitude in religious practices shows conformity with similar tendencies of the ruling elite in Hungary, meanwhile Matteo's case exemplifies the role prestigious merchants played in the patronage of religious institutions in Florence.

As members of the ruling elite, they developed close ties, both in their home and in their host lands, to the most important religious orders, monasteries, convents and churches. We find among the institutions patronized by the Scolari: the predecessor of the San Salvatore al Monte Convent and Church, the Santa Maria degli Angeli Monastery, the Cathedral of Fehérvár (Székesfehérvár) and the Cathedral of Várad. They also founded monasteries and chapels at both places and contributed significantly to the growing popularity of the Observant friars.

Thanks to Pippo's influence, three Scolari relatives and two of their trusted men occupied church offices in the Kingdom of Hungary between the 1410s and the 1430s. These examples well illustrate that members of the family expressed their religiosity in conformity with local costumes both in Florence and in Hungary as manifestation of wealth and social status and as means of gaining further political influence and obtaining indulgence.